

Az intézményes kisgyermeknevelés és a hátrányos helyzet kapcsolatának pedagógiai vonatkozásai

SZEREPI SÁNDOR

Debreceni Egyetem

A tanulmány a hátrányos helyzetű kisgyermek és az intézményes nevelés kapcsolatát igyekszik az alábbi jellemzők mentén megragadni: a célcsoport meghatározása, a hátránykompenzáció feladatrendszere, kapcsolódó pedagógiai feladatok, hátránykompenzáció az intézményekben. Az írás célja annak vázlatos bemutatása, miként bővült új funkcióval az intézményes kisgyermeknevelés az elmúlt évtizedek során, illetve hogyan épült be a hátránykompenzáció a meglévő feladatrendszerbe. Az ismertetés kapcsán bővebben kitér a két intézménytípus (bölcsőde, biztos kezdet gyermekház) jellemzőire és a témához való kapcsolódására is.

Kulcsszavak: hátrányos helyzet, hátránykompenzáció, kisgyermeknevelés, bölcsőde, Biztos Kezdet Gyermekház

Bevezető

Az elmúlt évtizedek jelentősebb neveléstudományi diskurzusai között előkelő helyet foglalnak el a hátrányos helyzettel foglalkozó tematikák. A rendszerváltást követően felszínre került (és újonnan kialakult) társadalmi problémahalmaz kapcsán természetesen a téma pedagógiai vonatkozásai is felértékelődtek.

Maga a hátrányos helyzet (szegénység, depriváció, társadalmi peremhelyzet) nem csupán a hazai társadalomfejlődés elemzésében kapott fontos szerepet, hanem a többi volt szocialista társadalmi modelltől kilépő országban is előtérbe került az elmúlt évtizedekben. Különösen a balkáni területeken okoz jelentős problémát a leszakadó, elszegényedő rétegek helyzete. Azonban maga az Európai Unió is kiemelt figyelmet fordít a társadalmi integritás megőrzésére, megtartására, ami egyben azt is jelenti a bevándorló tömegek integrálása mellett, hogy a leszakadó, peremhelyzetben lévő társadalmi csoportok életkörülményeit, perspektíváit folyamatosan javítanunk kell. Vagyis angol terminussal élve az equality (esélyegyenlőség, egyenlő hozzáférés a társadalom és az állam által biztosított szolgáltatásokhoz, lehetőségekhez) és az equity (egyenlő esélyek, egyenlő bánásmód)

megvalósítására kell alapvetően törekedni (Varga, 2015).

A közoktatás figyelme először az iskola-rendszer berkein belülre fókuszált, keresve az okokat, a rendszeren belüli megoldásokat. Azonban viszonylag hamar világossá vált két olyan kapcsolódó szükségszerű szempont is, melyek bevonása nélkül esélytelennek látszik a felzárkózás-hátránykompenzáció folyamata.

Egyrészt a hátrányos helyzet csökkentésére irányuló törekvések csak abban az esetben lehetnek hatékonyak, ha az intézkedések nem csupán egyetlen területre koncentrálnak (nevelés-oktatás), hanem az egymással összefüggő társadalmi alrendszerekre is kiterjednek (szociális, egészségügyi, gazdasági, kulturális...). Másrészt a neveléssel foglalkozó intézmények közül nem csupán az iskolát kell célba vennünk, hanem minden szinten indokolt az intervenciók kényszere. Vagyis az óvodák, sőt a bölcsődék világa is érintett a felzárkózási-hátránykompenzációs törekvések megvalósításában.

Épp ezért gondoljuk úgy, hogy a kisgyermekeket gondozó-nevelő intézmények esetében is kiemelt jelentősége van a hátrányos helyzetű gyermekekkel való hátránykompenzációs tevékenységeknek, különösen pedagógiai vonatkozásban. Jelen tanulmányunk ezt a problémát igyekszik megvilágítani.

Hátrányos helyzetű gyermekek, családok

„A hátrányos helyzetű csoportok behatárolásának nehézségeit egyrészt a fogalom relatív jellege adja, másrésztől gyakran összemósódnak az okok (pl. a szülők alacsony iskolázottsága) és a tünetek (pl. lemorzsolódás), illetve a családi, társadalmi háttérnek (pl. alacsony jövedelem) és az oktatási rendszernek tulajdonítható körülmények (pl. szegregáció) (Fejes és Józsa, 2005; idézi: Fejes, Kelemen és Szűcs, 2013. 17. o.). Ezen túl természetesen bonyolítja a behatárolást a változó jogszabályi környezet, illetve a „szürke” és „fekete” gazdaság jelenléte is. A „halmozottan” jelző úgyszintén árnyalja és egyben nehezíti is a probléma megértését és kezelését, hiszen igen gyakran a hátrányos helyzetet leíró jellemzők egyszerre vannak jelen a gyermekek és a családok életében¹.

A hátrányos helyzet tömeges megjelenése egy adott nevelési intézményben okoz(hat) szegregációs jelenségeket is. „A szegregáció értelmezésünk szerint a hátrányos helyzetű tanulók 20–25 százalék feletti arányát jelenti.” (Fejes, 2013. 16. o.)². Árnyalva némileg Fejes megállapítását, gyakorlati tapasztalataink alapján inkább úgy véljük, hogy a 25 százalék feletti arányszám esetén igen erőteljesen megnő annak a veszélye, hogy spontán szegregációs folyamat induljon el, amely akár néhány éven belül teljes mértékben átalakíthatja az intézménybe járó gyermekek összetételét.

Szintén gondot jelenthet a probléma feltárása szempontjából a hátrányos helyzet és a roma/cigány kisebbség fogalmának egyenértékű használata a mindennapokban. Ez természetesen durva általánosításokhoz és torzításokhoz vezet, ami a hátránykompenzáció folyamatát is megnehezíti. Ezzel kapcsolatban egyetérthetünk Bartha Csilla megállapításával

is, aki az etnokulturális és szociális oksági hátrávonat megkérdőjelezését veti fel. „Ha azonban a cigány (romani, beás) és a magyar nyelvnek az oktatásban meglévő vagy az azoknak szánt (vagy nem szánt) szerepek, továbbá az e nyelvekhez kötődő nyelvi szocializációs mintázatok összefüggésrendszere felől vizsgáljuk a társadalomtudományi narratívákat, az oktatási programokat és a gyakorlatokat, a megközelítések alig mutatnak szociális versus etnokulturális határvonalakat.” (Bartha, 2015. 29. o.). Vagyis a valóságban a hátrányos helyzetű családok életének alkalmazkodási, érvényesülési nehézségei többnyire kevésbé függenek a származási illetve nyelvi meghatározottságotól.

„Az életszínvonal és a gyermekszám jellemzően fordított viszonyban áll egymással a világ minden táján, és összefonódik a szegénységet kísérő pszichológiai problémákkal.” (Fejes, Kelemen és Szűcs, 2013. 22. o.). Ez a megállapítás szintén arra utal, hogy a hátrányos helyzet kapcsolata a magasabb gyermekvállalási értékkel kevésbé az etnokulturális, sokkal inkább a „szegénységi” kultúra összefüggésében értelmezhető. De: a magasabb gyermekszám azokban a kultúrákban is jellemzőbb, ahol a nők nem tagolódnak be szervesen a munkaerőpiac világába, hanem úgymond „csupán” a gyermeknevelés és a háztartás vezetése a dolguk.

A hátránykompenzió feladatrendszere

Ahogy a fentiekben már szóltunk róla – a hátránykompenzáció csak komplex módon történő intervenció révén hozhat eredményt. A jól működő hátránycsökkentő folyamatok hátterében ezért minimálisan az alábbi területek együttes tevékenységével kell számolnunk:

- szociális ellátórendszer illetve intézkedések
- köznevelési intézmények
- munkaerőpiaci intézkedések
- egészségügyi ellátás és szolgáltatás
- településfejlesztési, településrehabilitációs intézkedések

A hátránycsökkentés, hátránykompenzáció (lényegében tágabb kategóriaként a felzárkózás maga) ma már nem értelmezhető

¹ Alacsony iskolázottság, alacsony szintű foglalkoztatás, elégtelen lakáskörülmények.

² Az iskolai helyzetekre való utalás, hivatkozás azért indokolt, mert ez a jelenség az óvodáskor alatti intézményi ellátásban nem érhető tetten, de az össz- és lokális társadalmi folyamatokat alapvetően meghatározhatja.

egydimenziós folyamatként, a beavatkozások komplex intézkedéseket kívánnak meg. A lokális jó gyakorlatok szinte kivétel nélkül betartják ezt a szempontot, a hátrányos helyzetű családok életének teljes körű segítségével, átalakításával.

„Pedagógiai megközelítésben minden olyan esetben hátrányosnak tekinthető egy gyermek helyzete, amikor az számára a szokásosnál és átlagosnál nehezebb körülményeket idéz elő a személyiségfejlődésben.” (Réthy és Vámos, 2006. 11. o.). A meglehetősen általánosan fogalmazó definíció egyértelműen kitér az azon gyermekek körére, akiket pedagógiai szempontból hátrányos helyzetűnek tekinthetünk. Így viszont – a tágabb értelmezésnek köszönhetően – minden olyan gyermekre vonatkozik a hátránycsökkentés imperatívusza, aki valamilyen okból nem jut hozzá azokhoz a javakhoz, lehetőségekhez, melyek egészséges fejlődését lehetővé tennék. A jogszabály (2013. évi XXVII. törvény) által definiált hátrányos helyzetet teremtő körülmények természetesen ismételt szűkebb értelmezést tesznek csak lehetővé. Hiszen az alacsony iskolázottság, a tartós álláskereső (gyakorlatilag munkanélküli) állapot, illetve az alacsony komfortfokozatú, legtöbbször szegregátumban található lakóingatlan természetesen együtt jár a deprivációval, azonban számtalan olyan gyermek sem jut hozzá megfelelő minőségű és mennyiségű egészségügyi, kulturális és egyéb javakhoz, szolgáltatásokhoz, aki önmagában nem fér bele ebbe a kategóriába.

Az alábbiakban azokat tényezőket emeljük ki, melyek a nevelési tevékenységet folytató intézmények hátránykompenzációs folyamatában együtt, vagy külön-külön, de elengedhetetlenek. (Vargáné, 2015 alapján)

- *Inkluzivitás*: az intézményi hátránykompenzáció egyik legfontosabb alapja a befogadó szemlélet megléte és a befogadó környezet kialakítása. Ennek elemei: a pedagógusok szemléletformálása az előítéletmentesség és az elfogadás kötelező jellegével, célzott módszertani háttértudás megszerzése, befogadó (ha szükséges interkulturális) környezet kialakítása. Ebből a

szempontból a Biztos Kezdet Házak helyzeti előnyben vannak, hiszen eleve felülreprezentáltak a hátrányos helyzetű családok, gyermekek, illetve maga az intézménytípus létrejötte is célként jelöli meg a hátrányos helyzetből származó problémák kezelését. Természetesen a bölcsődei kisgyermeknevelők, illetve a pedagógiai munkát segítők számára is alapvető követelmény kell, hogy legyen az előítéletmentességre való törekvés. Azonban abból a helyzetből kiindulva, hogy a bölcsődei ellátást alapvetően a munkába állott anyák gyermekei számára tartották fenn, a munkahellyel nem rendelkező hátrányos helyzetű szülők kisgyermekkei kevésbé kerültek fókuszba.

- *Szükség szerinti roma származású segítők alkalmazása (pedagógiai asszisztens, dajka)*: amennyiben a hátrányos helyzetű gyermekek jelentős hányada egyben roma, cigány származású is, jelentősen növelheti a felzárkózás eredményességét, ha roma származású a pedagógiai munkát segítő kollégákkal dolgozhatunk együtt, (ez természetesen a roma óvodapedagógusok esetében is érvényes). Ennek egyik legfőbb gátja a szakmai képzésekben még mindig rendkívül csekély mértékben jelenlévő roma/cigány származású tanulók, hallgatók aránya. Azonban az óvodai tapasztalatok azt mutatják, hogy ahol sikerült roma dajkákat, pedagógiai asszisztenseket alkalmazni, ott jelentős mértékben könnyebbé és eredményesebbé vált a családokkal, szülőkkel való kommunikáció, és ennek következményeként a gyermek intézményben eltöltött ideje is jótékonyan befolyásolta az otthoni életét is. Úgy véljük mindez a kisgyermekeket ellátó intézményekben is hasonlóan működne és működik is (Biztos Kezdet).
- *Élményteremtés*: a hátrányos helyzet állapotához szorosan hozzátartozik a depriváció jelensége, ami hétköznapi szinten az ingerszegénységet és megfelelő élmények hiányát jelentheti. Az intézmény megpróbálja ezeket a hiányzó fejlesztő hatású ingereket és élményeket pótolni (természetesen ez csak részleges lehet) különböző tevé-

kenységek és programok szervezésével. Az élményteremtés területén a Biztos Kezdet Ház inkább a szülővel közösen átélhető tevékenységek felajánlásával, szervezésével, míg a bölcsőde pedig a gyermekcsoport számára valósít meg élményt adó tevékenységeket.

- *Szülők bevonása*: az intézmény nevelői ráhatása csak abban az esetben lehet hosszú távon is eredményes, ha ez a szülői, családi nevelési gyakorlattal is legalább részben összhangban van. Épp ezért kulcskérdés, hogy milyen mértékben sikerül a szülőkkel közös pedagógiai gondolkodás kialakítása. Ennek első lépése a szülők bevonása az intézmény életébe: elérni azt, hogy a szülő számára legyen fontos a gyermek intézményi élete, tevékenysége. A szülőkkel közös programok szervezése és a családlátogatás ezért elengedhetetlen részei ennek a folyamatnak. Második lépésként pedig a szülői szerepben lévő anyák (apák, nagyszülők) megerősítésén kell dolgoznunk. A hátrányos helyzetű családokban élő, kisgyermeket nevelő szülők sokszor maguk is fiatalok, vagy éppen csak betöltötték a nagykorúság jogszabályi határát, ezért bizonytalanság, tanácsatlanság jellemezheti őket, amelynek oldása természetesen lehet a kisgyermeknevelő feladata is.
- *Differenciált fejlesztés*: a differenciálás szinte minden pedagógiai felfogás egyik legfontosabb tényezője, azonban a hátrányos helyzetű gyermekek esetében és az őket körülvevő sajátos szociokulturális háttér miatt a személyre szabott tevékenységsegítés és fejlesztés még hangsúlyosabb kell, hogy érvényesüljön. A differenciált bánásmód mindkét intézmény originális sajátossága, hiszen a Biztos Kezdet Ház gyerekekkel, családokkal foglalkozva csakis így tud hatékonyan működni, a bölcsődei ellátás szakmai háttere pedig szintúgy kiemelt helyen foglalkozik a kérdéssel (ld. *Bölcsődei Nevelés Alapelvei*).
- *Az átmenetek (óvodakezddés, óvodaiskola, általános-középiszkola) hangsúlyos segítése*: Itt természetesen az óvodai életet megelőző időszakra fókuszálva van / lehet szerepe mind a bölcsődei

nevelésnek, mind a Biztos Kezdetnek. Elsősorban – úgy gondoljuk –, hogy a szülők felkészítése (beszélgetések, tanácsadás, ügyintézési segítségnyújtás) terén van teendője az említett intézményeknek.

Mindez természetesen egy jóval bővebb szakmai tartalmat igényel a kisgyermeknevelőktől, mint a korábbiakban. Ez különösen igaz a több évtizeddel ezelőtt még az egészségügyi képzéseket elvégzett szakdolgozókra. Azonban a társadalmi kihívások (jelesül a hátrányos helyzetű gyermekek megjelenése a kisgyermekeket ellátó intézményekben) szükségsszerűvé teszik a kisgyermeknevelő professzió tartalmi és módszertani bővítését is. Ezt a BA-alapképzésben már a tantervbe beépítve megkapják a leendő bölcsődei dolgozók, a már pályán lévők számára pedig – jelenleg elsősorban pályázati forrásból finanszírozott – továbbképzések jelentik az ismeretbővítés lehetőségét.

A kisgyermekkorú intézmények szerepe a hátránycsökkentésben

„A hátrányos helyzetű családok gyermekei esetében különösképpen szakítani kell azzal a szemlélettel, hogy a gyermek intézménybe történő felvétele elsősorban attól függ, hogy a szülők dolgoznak-e.” (*Szombathelyiné, Bakonyi és Kovácsné, 2009. 106. o.*). Már egy évtizeddel ezelőtt világossá vált, hogy a hátrányos helyzetű családok esetében, hasonlóan az óvodai neveléshez, a bölcsődei ellátás területén is szükséges a bemeneti változók módosítása, ahhoz, hogy a kisgyermek későbbi egzisztenciális esélyei javulhassanak. A napközi ellátás intézményei (bölcsőde, biztos kezdet ház, óvoda) mind – bár különböző igazgatási rendszer alá tartozva – ugyanazt a kiegészítő funkciót látják el a gondozási-nevelési feladatokon túl: az esélyteremtés, hátránykompenzáció színterei is egyben. Ebben a tekintetben a gyermekvédelmi rendszer egy két évtizede működő (s nemrég átalakult) elemét kevésbé tekintjük idetartozónak (családi napközi – családi bölcsőde). Az indoklást Tóth adja meg egyértelműen, amit saját

tapasztalataink is alátámasztanak. „A cigány családoknál nagyobb az esély az elszegényedésre, hiszen ők az egyik leginkább érintett csoport a szegénység által, viszont nem találtam olyan családi napközit, amely a roma gyerekek hátrányait igyekszik csökkenteni.” (Tóth, 2012. 252. o.) Viszont a néhány éve átalakult bölcsődei rendszer egy új eleme, a Mini Bölcsőde talán hangsúlyosabban oldhatná meg a hátrányos helyzetű kistérségeken élő gyermekek napközbeni ellátásnak kérdését. Azonban – az eddigi tapasztalatok szerint – ez a forma egyelőre nem hozta meg a kívánt eredményeket, a mini bölcsődék létrehozására szánt támogatás ellenére (lásd 2. táblázat)

A gyermekek napközbeni ellátásának funkciói eredendően szolgálják a fenti célt is. Az elmúlt fél évszázad funkcióbővülései eredményezték a jelenlegi struktúrát:

- gyermekek napközbeni megőrzése,
- nevelési tevékenység,
- hátránykompenzáció (Blaskó és mtsai, 2009).

Maga a Bölcsődei Alapprogram is megfogalmazza a bölcsődei nevelés alapelvei között ez utóbbi tényezőt. „A koragyermekkori intervenció szemlélet befogadása. A koragyerm-

ekkori intervenció magában foglal minden olyan tevékenységet, amely a kisgyermek sajátos szükségleteinek meghatározását és figyelembevételét szolgálja. A bölcsődei ellátást nyújtó intézmény, szolgáltató funkcióját tekintve alkalmas színtér a koragyermekkori intervenció szemléletének alkalmazására. Ennek értelmében a kisgyermeknevelő feladata az esetlegesen felmerülő fejlődésbeli lemaradások, megtorpanások felismerése és jelzése.” (A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja, 2017. 2. o.). Ezt a támogató – hangsúlyozottan intervenció jellegű – funkcióbővülést támasztja alá Danis tanulmányának megállapítása is. „A túlnyomóan szociális hátrány miatt előre jelezhető problémák elkerülése érdekében a célzott koragyermekkori intervenció programok látogatása hoz látványos eredményeket. Kiemelkedő feladat emellett az egészségügyi és szociális alapellátásokhoz való hozzáférés, valamint az átfogó és inkluzív oktatás megteremtése.” (Danis, 2015. 107–108. o.). Ezen funkciók társadalmi háttérének részletes kibontása a célok és korlátok tekintetében még érthetőbbé teszi a kisgyermek napközbeni ellátását felvállaló intézmények szerepkörét.

Célok és korlátok	Női foglalkoztatás	Nevelés	Befogadás
női foglalkoztatás			
nevelés	+-		
befogadás	+-	+	
termékenység	+-		
gyermek pszicho-szociális fejlődése	+-		
gyermek egészsége	+-		
gyermek kognitív fejlődése		+	+
gyerekszegénység	+	+	+
anya jóléte, esélyegyenlőség	+-	+	+
hagyományos nemi szerepek tisztelete, megőrzése	-		
költségvetési takarékoság	+	-	-
kormányzati hatékonyság			
szolgáltatók, gondozói szakma érdekel	+-	+-	+-

1. táblázat: Társadalom- és szociálpolitikai célok a foglalkoztatás és nevelés érvényesülését tekintve a kisgyermeknevelési intézmények szerepkörében (forrás: uo. 1. táblázat)

Kulcskérdés ebből a szempontból, hogy milyen hozzáférési lehetőségek állnak rendelkezésre az adott településen vagy szomszédságában a napközbeni ellátást nyújtó intézmények terén. Az alábbi térképeken jó

látszik az óvodai és bölcsődei ellátottság állapota hazánkban 2009-ben települési szinten (baloldali térkép), illetve a hátrányos helyzetű gyermekek aránya járási felosztásban (jobb oldali térkép).

1. ábra: Az óvodai és bölcsődei ellátottság (forrás: (uo. 35), illetve a hátrányos helyzetű gyermekek aránya (forrás Varga, 2013) országos viszonylatban

A két térkép összevételkor megállapíthatjuk, hogy kevés kivételtől eltekintve azokon a területeken (észak-magyarországi, észak-alföldi, dél-dunántúli régiók járásainak zöme), amelyek a hátrányos helyzetű gyermekek tekintetében felülreprezentáltak, ott a napközbeni ellátást nyújtó intézményekkel ellátottság is csekélyebb mértékű. Ennek a helyzetnek a magyarázatát, s egyben tanulmánya tételmondatát is megadja Keller 2018-as írásában. „A jó minőségű, esélyt javító szolgáltatásokhoz való hozzáférés korlátja nemcsak a bölcsődei ellátás területi és mennyiségi

egyenlőtlenségei, illetve foglalkoztatáshoz kötött jogosultság kritériuma, hanem a gyermekjóléti intézményrendszer azon strukturális egyenlőtlenségei is, amelyek az aránytalan forrás- és feladatmegosztásból származó kapacitásbeli egyenlőtlenségekben, valamint a színvonalas szolgáltatás feltételeit biztosító intézményi környezet gyengeségében öltenek testet.” (Keller, 2018. 48. o.). Mindez lebontva arra a három intézményi szereplőre, melyek a kisgyermekkor napközbeni ellátásában, így a hátránykompenzáció folyamatában aktívan részt vesznek:

	Bölcsőde	Mini-bölcsőde	Biztos Kezdet Gyerekház
Területi egység	Összesen: 754	Összesen: 50	Összesen: 112
Közép-Magyarország	253	8	7
Közép-Dunántúl	79	–	3
Nyugat-Dunántúl	75	5	–
Dél-Dunántúl	54	7	12
Észak-Magyarország	63	16	43
Észak-Alföld	115	8	34
Dél-Alföld	115	6	13

2. táblázat: Bölcsődék és Biztos Kezdet Gyerekházak 2017-ben

A fenti számértékek természetesen az intézmények történetiségének is következményei, hiszen a Biztos Kezdet Házak megjelenése alig másfél évtizedes múltra tekinthet vissza, a Mini Bölcsődék csak néhány éve kezdtek meg működésüket, míg a bölcsőde intézménye viszont több mint másfél évszázados tapasztalattal rendelkezik. A területi egyenlőtlenségek azonban így is jól kiolvas-

hatók, bár a regionális lépték – mint a fenti térképeken láthattuk – nem minden esetben eléggé informatív.

Rendkívül fontos különbség jellemzi viszont a bölcsődei ellátásokat illetve a biztos kezdet intézményi formát, attól függetlenül, hogy mind az életkori besorolás, mind a szabályozó jogi háttér tekintetében közös alapokra épül. Míg a bölcsőde alapvetően a

napközbeni ellátást nyújtó szolgáltatási formaként definiálódik, addig a biztos kezdet alacsony küszöbű szolgáltatásként pedig a szocializáció korai megerősítésén dolgozik, kiegészítve a korai fejlesztés illetve az oktatási, egészségügyi és családtámogató szolgáltatások rendszerével (*Kranz és mtsai*, é.n.). Tehát míg a bölcsőde számára a hátránykompenzáció mintegy evolúciós termék jelenik meg, addig a biztos kezdet születésének eredő oka a hátrányos helyzetű gyermekek (és családjaik) esélyegyenlőségének növelése. „A törvényalkotó szándéka szerint a közel azonos települési körben működő mini-bölcsődéből és Biztos Kezdet Gyerekházakból komplementer szolgáltatások hozhatók létre, amelyek korcsoportonként lépcsőzetesen egymásba kapcsolódva, fokozatos intézményi nevelést biztosíthatnak a kisgyermekes családok számára.” (uo. 58. o.). Jelenleg ez még csak szándékként értelmezhető, de az elmúlt évek fejlesztései, intézményalakítási törekvései bizakodásra adhatnak okot.

Záró gondolatok

Bár a tanulmány fő célja a címben megjelenő „pedagógiai vonatkozások” természetesen fontos részét képezik a fentiekben megfogalmazott gondolatoknak, mégis a probléma hátterül szolgáló társadalmi jelenségek, illetve az erre válaszul kiépülő intézményrendszer ismertetése és jellemzése ugyanúgy részét képezi írásunknak.

A kis- és koragyermekkorai intézmények hátránykompenzáló funkció relative új jelenség, hiszen mind az óvodák, mind a bölcsődék esetében csak a múlt század utolsó évtizedeihez köthető, illetve az újonnan megjelenő intézmények az elmúlt évtizedek termékei. Azonban az világosan érzékelhető, hogy bár a funkció viszonylag új, a fontossága viszont legalább olyan mértékű, mint a klasszikus feladatoké (gondozás, nevelés). Ezért mind a gyakorló szakemberek, mind a kutatók számára izgalmas és társadalmilag rendkívül hasznos terepnek számít, amit jeleznek számunkra az elmúlt években a témában megjelent írások is.

Felhasznált irodalom

- A bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja, 2017.
- Bartha Csilla (2015): Nyelvi hátrány, avagy a cigány gyermekek oktatásának elmulasztott lehetőségei. In: Antalné Szabó Ágnes, Laczkó Krisztina és Raátz Judit (szerk.) *Szakpedagógiai körkép I. Anyanyelv- és irodalompedagógiai tanulmányok. Bölcsész- és Művészetpedagógiai Kiadványok (2)*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 28–45.
- Blaskó Zsuzsa, Cseres-Gergely Zsombor, Reszkető Petra, Scharle Ágota és Várad Balázs (2009): *Az 1–3 éves gyerekek napközbeni ellátásának bővítése: költségvetési ráfordítás és a várható társadalmi hatások*. Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet, Budapest.
- Danis Ildikó (2015): A csecsemő- és kisgyermekkorai leki egészség támogatásának helye a koragyermekkorai intervencióban. *Gyógynevelési Szemle*, **43**. 2. sz., 100–116.
- Fejes József Balázs (2013): *Miért van szükség deszegregációra?* SZTE JGYPK, Szeged. <https://doi.org/10.14232/belvbook.2013.58504.a>
- Fejes József Balázs, Kelemen Viktória és Szűcs Norbert (2013): *Szülők mentorálása a hátrányos helyzet átörökítésének megelőzése érdekében*. SZTE JGYPK, Szeged.
- Keller Judit (2018): Az esélykiegyenlítés egyenlőtlen feltételei: A koragyermekkorai szolgáltatások intézményi aszimmetriái. *Esély*, **29**. 5. sz., 48–75.
- Kranz Nikoletta, Néray Ágnes, Kőpatakiné Mészáros Mária és Mayer József (é. n.): *Gyerekházak belső világa*. TÁMOP 5.2.1.-11/1.
- Réthy Endréné és Vámos Ágnes (2006): *Esélyegyenlőség és méltányos pedagógia*. Bölcsész Konzorcium ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, Budapest.
- Szombathelyiné Nyitrai Ágnes, Bakonyi Anna és Kovácsné Bárány Ildikó (2009): Változások a napközbeni kisgyermekellátás területén a halmozottan hátrányos helyzetű kisgyermek fejlődésének eredményes segítése érdekében. In: Kállai Ernő és Kovács László (szerk.) *Megismerés és elfogadás: Pedagógiai kihívások és roma közösségek a 21. század iskolájában*. Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 102–112..
- Tóth Ibolya (2012/2013): Küzdelem a gyermekszegénység ellen. Családi napközik Debrecenben. *Metszetek*, **2**. 1. sz., 244–255.

Varga Aranka (2015): *Az inklúzió szemlélete és gyakorlata*. PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislócki Henrik Szakkollégium, Pécs.

Vargáné Nagy Anikó (2015): Inklúzió a kezdetektől. Útmutató a roma gyermekek koragyekkorai gondozásáról és neveléséről. In: Pálfi Sándor (szerk.) *Roma gyermekek nevelése és segítése*. Kapitális Kft., Debrecen.

Pedagogical aspects of the connection between institutional early childhood education and disadvantaged background

This issue is focused by the following questions according to the connection of early childhood education and disadvantaged young children: definition of target audience, system of functions of process against disadvantage, pedagogical tasks. The aim of this issue is presenting the new function of early childhood education and care in last decades: how the reduction of disadvantage integrated in the early childhood institutes. It says about the institutes of early childhood education and care: Sure Start Children's Centre and Crèche (characteristic features, relations).

Keywords: *disadvantaged, reduction of disadvantage, early childhood education and care, crèche, Sure Start Children's Centre*